

VERSLAG
OMTRENT DE
PAARDENFOKKERIJ
EN DE
REMONTÉERING
IN
DUITSCHLAND

Willedeleystr. Meer

L. H. Maas Geesternis

Aangeboden was

L. H. Maas

R

220

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3088 830 3

VERSLAG aan Zijne Excellentie, den Minister van Oorlog door den Kapitein K. D. PUNT van het 2e Regt. Veld-Art. uitgebracht, omtrent een reis naar Duitschland van 28 Mei — 17 Juni 1894 tot het bestudeeren van de paardenfokkerij, van de remonteering en de dressuur der militaire paarden en van die van den Keizerlijken Marstall door een bezoek aan :

- 1°. de staatsstoeterijen te Graditz en Beberbeck en de Hertogelijk Brunswijksche stoeterij te Harzburg.
- 2°. de groote paardentoonstelling te Berlijn van de Deutsche Landwirtschaftliche-Gesellschaft.
- 3°. het remonte-depôt te Bärenklau.
- 4°. de stallen van het 1^e Garde Feld-Artillerie Regiment te Berlijn, en
- 5°. door het nagaan van het systeem van dressuur van den Heer PAUL PLINZNER, Leibstallmeister van den Keizer van Duitschland, bij de paarden van den Keizerlijken Marstall te Potsdam. (1)

Vóór den aanvang der reis werd door mij met de directeuren der stoeterijen en den Heer PLINZNER gecorrespondeerd omtrent het meest geschikte tijdstip voor mijn bezoek. De directeur van het Landgestüt te Celle (dr. GRABENSEE)

(1) De met een † gemerkte gedeelten kunnen voor ons land van belang zijn.

verzocht mij de reis tot het najaar uit te stellen, daar bijna alle dekhengsten naar de dekstations waren, en hij bovendien zelf op inspectiereis moest gaan, mij echter voorstellende hem te Berlijn te ontmoeten, om gezamenlijk de tentoongestelde paarden na te gaan.

Vermeenende dat het tegenwoordige Holsteinsche paard door meer adel en minder weekheid met toch voldoende massa, meer in aanmerking komt voor kruising met onze paarden dan de Oldenburgsche hengsten, die meestal voor dat doel worden gebruikt, zoo stelde ik mij om meer gegevens te verkrijgen, schriftelijk in verbinding met den voorzitter van de vereeniging tot bevordering der paardenfokkerij in de Holsteinsche Marschen, den Premier-Lieutenant a. d. G. AHSBAHS.

Ik werd daarop door die vereeniging uitgenoodigd om op 3 Juni te Elmshorn, een station ten noorden van Hamburg, de collectie in oogenschouw te komen nemen van ruim 80 paarden, die door haar naar de Berlijnsche tentoonstelling zou worden gezonden. Daar dit echter te ver buiten mijn reisroute was, en de Heer AHSBAHS mij tevens welwillend aanbood te Berlijn alle mogelijke inlichtingen te verschaffen, besloot ik van een bezoek aan deze voortentoonstelling af te zien.

Na aankomst te Berlijn op 28 Mei begaf ik mij onmiddellijk naar den Nederlandschen Gezant, die met de meeste welwillendheid alles voor mij had voorbereid, zoodat ik dadelijk mijne opwachting kon maken bij de Ministers van Oorlog en van Landbouw, bij den Oberlandstallmeister, Graaf LEHNDORFF, bij den Kolonel, Inspecteur van het remonte-wezen en verschillende andere autoriteiten.

Overal, waar ik met paarden-autoriteiten over Iersche paarden sprak, bleek het mij, dat het Iersche paard voor militair gebruik zeer hoog staat aangeschreven, en vond men den prijs van f570, in Rotterdam bepaald laag.

Graaf LEHDORFF noemde de Iersche paarden zelfs de beste militaire paarden der wereld.

Hoewel Graaf LEHDORFF den vooruitgang van het paardenras in D u i t s c h l a n d voor een groot deel toeschrijft aan de staatshengsten, zoo zeide hij toch, dat het Landgestüt in Holstein weinig floreert, omdat men daar van hengsten houden eene zaak maakt, daarom tegen staatshengsten is, en een kwaliteit van staatshengsten vergt, die niet bestaat.

Van de zijde der Holsteinsche fokkers werd mij echter medegedeeld, dat het Landgestüt te veel in de richting van de remonte wil werken, en niet kan concurreeren met de bepaald 1^e klasse particuliere hengsten.

Den 29sten Mei bezocht ik de kazerne en de stallen van het 1^e Garde-Feld-Artillerie Regiment. Na mijne opwachting te hebben gemaakt bij den Kolonel Regiments-Commandant, werd ik voorgesteld aan de Officieren, die bijna allen verzameld waren bij de kazerne, om nog het een en ander voor de Kaiserparade te bespreken. Verder werd de Luitenant VON ANKEN aan mij toegevoegd, die mij op de meest welwillende wijze alles liet zien. Eene Kaiserparade veroorzaakt veel drukte bij een Garde-Feld-Art. Regiment; alle affuiten en voorwagens werden geheel nieuw opgeverfd; bij de eerste Veld-batterij (de Leibbatterie des Keizers) en ook bij de 1ste rijdende batterij werden bovendien nog de staarten en manen allen gevlochten, om ze den volgenden dag mooier golvend te hebben, waardoor echter volgens mijne meening de paarden in plaats van beter er veel minder edel uitzagen. De 11 batterijen (3 afdeelingen van 3 Veldbatterijen en 1 rijdende afdeeling van 2 batterijen) zijn in 2 kazernes gelogeerd. De kazerne en stallen zijn afzonderlijk; beiden zijn zeer ruim gebouwd en vrij nieuw nl. van 1881 en 1887.

† De kamers der manschappen bevinden zich op de 1e étage slechts enkele treden hoog en uitkomende op een breeden, ruimen, frisschen corridor. Op de tweede verdieping bevinden zich

rustkamers enz.; in het sous-terrain keukens, eetzaalen, cantines enz. De kamers zijn slechts voor één compleet stuk, de bedden staan twee hoog, de stukscapitein logeert in een afgesloten kamertje bij zijn stuk; elk man heeft een staande, groote, afgesloten kast, zoodat de kamer een zeer net aanzien heeft, doordat men geen kleedingstukken ziet hangen of liggen. De manschappen eten met ongeveer 50 man bij elkaar, gekleed in hun linnen pakken; † het linnen buis, dat met taille is gemaakt met 5 knopen tot boven aan dicht, staat veel beter dan onze stalkiel. Ook de linnen broek is beter gemaakt. Een bereden soldaat ziet er dan ook in Duitschland in zijn linnen stal- en kazernetenue zoo goed gekleed uit, dat men zelfs op de Landbouwtentoonstelling zeer dikwijls militairen in dit tenue paarden en rundvee in den ring voor de tribune zag voorbrengen. De rustkamers, met een stel nieuwe kleeding voor elk man, zagen er keurig uit; al het schoeisel (ook de lange rijlaarzen der stukrijders) heeft niet alleen hoefijzers onder de hakken, maar ook de zool is geheel beslagen met enkele rijen spijkers met breede koppen.

De 25 jongste ongetrouwde Luitenants moeten (als er zoo-veel zijn) in de kazerne wonen, waar zij twee goede kamers hebben en een poetskamer voor den oppasser; het zeer jong trouwen schijnt weinig voor te komen, zoodat er steeds een groot aantal Luitenants in de kazerne woont. Dit is voor die Officieren niet alleen een groote économie, maar het is tevens oorzaak dat er een groote band onder de Officieren van elk Regiment bestaat. Het casino met receptiekamers, eetzaal, biljart en speelzaal, leeskamer, grooten tuin enz. was practisch en met zeer veel smaak ingericht.

Nu ook de reserve-officieren voor oefening onder de wapens waren, aten dagelijks \pm 50 Officieren in het casino. Sedert enkele jaren wordt door de Officieren om 5 à 6 uur gegeten en niet zooals vroeger om 1 uur.

De veld- en rijdende artillerie hebben dezelfde uniform met slechts een zeer klein verschil in ornament op de schouderpassanten.

De stallen zijn zeer ruim en hoog; de paarden zijn in 2 rijken geplaatst met een tusschengang van \pm 3 M. In elken stal was aan het eind een box en eene verdiepte standplaats, die men vol water kon laten loopen; deze laatste bestemd voor paarden, wier beenen natgehouden moeten worden; dit geschiedde echter bijna nooit, daar de paarden er zeer moeilijk in wilden gaan. Tusschen 2 stallen is een koelplaats, die 's winters tevens gebruikt wordt voor het hoeven wasschen. De paarden stonden op een vaste stroomatras, die over het algemeen in een toestand verkeerde, waaruit bleek hoe moeilijk het ook daar is, die des zomers goed te houden.

De paarden waren, naar mijne meening, over het algemeen te groot, waardoor velen er zeer dun uitzagen. Over te logge beweging valt echter niet te klagen, doordat zij nog al veel bloed hebben. De rijdende afdeeling had hare paarden uit Oost-Pruisen, de Veldbatterijen voornamelijk uit Holstein en Hannover.

De remontepaarden worden bij de batterijen afgericht, waaraan, naar men zeide, evenwel bezwaren waren verbonden, daar niet bij elke batterij een Officier aanwezig is, die voldoende met paardendressuur is vertrouwd. Bij de schietoefeningen werden de remontepaarden aan de hand meêgenomen om hun daar wat beweging te geven. Bij de najaarsmanoeuvres, na 14 à 15 maanden dressuur, worden ze aangespannen en komen daarna weêr gedurende den winter in dressuur; de dressuur duurt er dus ruim 1 $\frac{1}{2}$ jaar.

De bediening leert nu, bij den tweejarigen diensttijd, geen rijden meer, en heeft dan ook geen sporen.

Er is luxe in rijbanen, 3 overdekte en 3 buitenmanèges. De tuigen komen in hoofdzaak met de onze overeen; het hoofdstel bestaat echter uit een afzonderlijk stang- en trens-

hoofdstel, zoodat het ook als watersnaffel kan gebruikt worden; een afzonderlijke watersnaffel bestaat dan ook niet. Op de bakstukken van de trens zijn vertinde passanten aangebracht en op de zelfde hoogte aan de stangbakstukken haken, die in de passanten worden gehaakt, zoodat de trens- en stangbakstukken steeds op denzelfden afstand van elkaar blijven; van boven houdt een breede stoot met gat en lederen knoop de kopstukken bij elkaar. † De teugels zijn veel dunner en zachter dan de onze, trouwens de onze zijn ook veel te zwaar; 't is bijna onmogelijk om met één hand met overgenomen trensteugels te rijden. De teugels van de stang zijn met gesp en stoot bevestigd, die van de trens zijn aan de ringen vastgenaaid, waarvan ik het voordeel evenwel niet inzie. De stang heeft rechte scharen, en een zeer dik mondstuk met weinig tongvrijheid, de kinkettinghaken zijn zoo naar achteren gebogen dat het trensgebit of de trensringen onmogelijk daarin kunnen grijpen. Bij het vandehandsche paard is de rechter trensteugel bijzetteugel; deze wordt door een lossen ring op het haam en door de lederen lus voor de paktasch op den voorkant van de steeg gestoken en aan een kap met gesp bevestigd; de linkerteugel dient den stukrijder als handteugel. De stangteugels van het V. H. paard worden door de ophanglis van het zadel gestoken, en het uiteinde met een platten halven slag daaraan bevestigd; de ophanglis is daartoe in het midden met een paar steken vastgenaaid; door de hierdoor gevormde, onderste lus wordt de stangsteugel gestoken.

† Het bokzadel is bijna geheel als het onze maar met koordsingel van breed gevlochten leder en een glad zitkussen; op den voorkant der stegen komen de paktasschen, van achteren de mantel en de haver.

Op de wenschelijkheid, om ook bij ons den mantel niet op den voorkant van het zadel te bevestigen, zoodat de stukrijder de linkerhand lager kan houden, is reeds meermalen gewezen.

Over de zadels bij V. en B. H. paarden is een lederen oversingel, die wel is waar zorgt dat de kap van de rijlaars niet onder het zijblad kan komen, en het slaan van de zijbladen der V. H. paarden belet, maar dien ik voor ons als onnoodige ballast beschouw. Hoefijzerzakjes heeft men aan het zadel niet. De sabels van de stukrijders zijn achter aan het zadel bevestigd. De deken is van witgele, wollen stof ongeveer van de afmeting van onze groote deken.

† De karwats is als de onze en hangt in gewone omstandigheden aan de handlis om de pols tusschen de 2 paarden af en wordt dus niet rechtop gehouden, ook niet bij het defileeren; na het gebruik, waarbij de handteugel in de linkerhand wordt overgenomen, laat de stukrijder de karwats weer dadelijk uit de hand vallen.

† De overige trekstuigen zijn tot het hoognoodige beperkt. Zooals bekend is, zijn de middenpaarden aan een trekknuppel bevestigd van ongeveer 1.8 M. lengte, die aan een oog aan het uiteinde van den disselboom hangt. Door deze wijze van aanspannen kan korter worden gewend en kunnen de middenpaarden in de wending steeds mêtrekken zonder gevaar, zooals bij ons, van het achterspan om te trekken; de wendingen geschieden dan ook rustiger dan bij ons en steeds met gestrekte strengen. Op de landbouwtentoonstelling zag men een stuk van de rijdende artillerie in den ring in draf meermalen een ∞ rijden, en daarna in gestrekten galop de vrij scherpe hoeken van den ring omgaan, en in een gewonen langen galop verscheidene kleine voltes rijden, waarbij de strengen steeds gestrekt bleven.

Het haam is geheel zooals het onze, maar zonder omloophaken en zonder teugel- en karwatschaken; in de plaats van deze laatsten is in de nok een gewone losse ring bevestigd, waardoor de rechter trensteugel (eigenlijk bijzetteugel) van het V. H. paard wordt gestoken.

Strengkoker, buikriem, haamstrengophouder en trekriemen

bestaan niet; de vaste strengen hebben ook van voren enkele schakels, waarmede ze aan het haam worden vastgemaakt. Door het gemis van den buikriem zag men ook hier bij korte wendingen meermalen de buitenstrengen der voorpaarden op het kruis komen.

Kruisriemen (evenals de onze) hebben alleen de achterpaarden. De voorpaarden hebben dus feitelijk niets als het haam met een paar vaste strengen en strenglissen, die aan een kram achter op de stegen van het zadel bevestigd zijn; die aldus vastgemaakte strenglissen hebben ook de midden- en achterpaarden met nog een passant tusschen de 2 strengen.

De ophangriemen van de broek, die aan de kruisriemen zijn bevestigd, loopen door een vertinden passant 15 cM. lang en 2 cM. hoog, die op de broek is aangebracht; daardoor kunnen die ophangriemen steeds loodrecht blijven, al wordt de omlooper enkele gaten korter of langer gesespt. Eigenlijk kan men niet van een omlooper spreken, maar heeft men alleen een broek van dun, breed, zacht leder, die aan weerszijden langs de geheele lengte van het paard gaat, en aan beide einden verscheidene gaten heeft en een opgenaaide kap met gesp; die broek wordt door het trekoog aan het haam vastgesespt. In die trekoogen wordt door 2 haken met ring een dubbele breede riem van 4 dM. lengte gehaakt, die den dienst doet van het gedeelte van den omlooper, dat bij ons vóór de borst van het paard uitsteekt. In die riemen worden een paar korte, sterke disselboomriemen gesespt, die verder aan de disselboomkettingen vastzitten, welke in een ring 2 dM. van het uiteinde van den disselboom zijn vastgemaakt. Deze afzonderlijke broek en riem voor den disselboomriem hebben het voordeel, dat de achterpaarden steeds even kort zijn aangespannen en men de broek steeds zoo lang kan maken, dat die de beweging der achterbeenen niet kan hinderen; schavingen worden door het dunne, zachte leder van de broek geheel

voorkomen. De broek hangt aanmerkelijk lager dan bij onze paarden, n. l. de onderkant gericht met de achterknie van het paard. Aan de broek is ter hoogte van de achterknie van het paard nog een strengophouder.

† Het reglementaire bijzetten en het besturen van het V. H. paard acht ik eenvoudiger, en daardoor wellicht ook praktischer dan de nieuwe methode, die eerstdaags bij ons zal ingevoerd worden, terwijl de kosten voor verandering geringer zouden zijn.

Ik kan mij o. a. niet voorstellen, dat bij het laten doorschieten van den besturingsteugel de staug- en trensteugels goed gespannen blijven. De stukrijder kan met de tegenwoordige dikke teugels met overgenomen trensteugels rijdende, reeds de 4 teugels bijna niet gespannen blijven houden; dit wordt hem onmogelijk, als hij nog 2 teugels er bij krijgt; nu reeds ziet men gewoonlijk na den draf dat 1 of meer teugels hem door de hand zijn geschoten. Heeft men 1 of 2 teugels, die niet door ringen op het haam gaan, dan kan men dikwijls een paard dat struikelt, behoeden voor vallen, gaan de beide teugels echter door ringen op het haam, dan kan men het paard onmogelijk helpen.

Ook de karwats hulpen vlak achter den singel acht ik bepaald beter dan de voorgestelde vóór den singel of op den hals, welke laatste bijna elk paard onaangenaam zijn en die ik daarom bepaald verkeerd vind. Het trekpaard toch heeft in dressuur op den druk op of achter den singel leeren gehoorzamen, maar kent geen tikken vóór den singel of op den hals.

De Deutsche reglementaire hulpen voor het nageven, aanhouden, rechts en links wenden zijn (bl. 88. Exerzir reglement für die Feld-Artillerie):

Nageven: Nageven van den handteugel, zoonoodig opheffen der karwats, of slag achter den singel.

Aanhouden: de vuist gaat rechts zijwaarts, spant den handteugel in de richting van het kruis van het V. H. paard en herhaalt dit tot het doel bereikt is.

Rechtswenden: Aanrijden met het B. H. paard tegen den schouder van het V. H. paard.

Linkswenden: Vooruitdrijven en tevens met den handteugel meer naar zich toenemen van het V. H. paard.

Het Duitsche reglement verbiedt het slaan op hoofd, hals en kruis, waarmede ik mij zeer goed kan vereenigen.

Kaiserparade.

30 Mei woonde ik de Kaiserparade bij van alle Berlijnsche Garde regimenten. (\pm 20000 man).

† Het defleeren der Veld- en rijdende artillerie (ook van de Cavalerie) geschiedde in stap en in draf, in colonne van batterijen met 5 pas onderlingen afstand tusschen de stukken in eenigszins sterker tempo dan bij ons, nl. in draf 240 Meter in de minuut; het ging zeer geregeld en rustig. Ook de prachtige uniformen maakten een overweldigenden indruk; toch is van vele regimenten, o. a. bij de artillerie, het daagsch tenue zeer eenvoudig.

Waarom ook niet bij ons aan de officieren een werkelijk goed groot- en gala tenue gegeven, wat men dan toch eigenlijk voor zijn geheele leven heeft, als het niet anders dan in groot tenue wordt gebruikt? Alle officieren droegen verlakte laarzen, zonder het riempje van achteren, wat ook geheel overbodig is, door niemand wordt gebruikt, en alleen onkosten geeft door beschadigen door de gesp van zadel, stoelen en knieën van de pantalon.

Alle officieren hebben een harnachement, dat zij alleen voor parades gebruiken, en dat er dus steeds als nieuw uitziet. Daarenboven hebben de meeste regimenten (o. a. ook de artillerie) in groot tenue nog den waltrap.

Stoeterijen.

Alvorens eene nadere beschrijving te geven van de bezochte stoeterijen, zij opgemerkt, dat in het Koninkrijk Pruisen

de bevordering der paardenfokkerij door den staat behoort tot het Ministerie van Landbouw, terwijl de leiding is opgedragen aan een Oberlandstallmeister (thans Graaf LEHNDORFF).

Behalve dat de staat de paardenfokkerij bevordert door:

- 1°. prijzen voor wedrennen en harddraverijen.
- 2°. premiën bij paardenkeuringen.
- 3°. verplichte hengstenkeuringen.
- 4°. afstaan van goede fokmerries uit de remontedepôts.

heeft de Staat ook nog eigen stoeterijen. Die staatsstoeterijen onderscheidt men in Hauptgestüte en Landgestüte; in de laatste, hoewel den naam van Gestüt dragende, wordt niet gefokt; het zijn hengstendepôts, waar de staatshengsten, die Landbeschäler worden genoemd, buiten den dek-tijd zijn opgesteld. Die hengsten worden tegen een laag dek-geld van 6—15 Mark voor alle fokkers op de verschillende dekstations disponibel gesteld. Door den invloed van de staatshengsten kan Duitschland zijn $\pm 10,000$ remontepaarden jaarlijks in eigen land aankopen.

Voor een klein deel ($\pm \frac{1}{3}$) worden de Landbeschäler in de Häuptgestüte gefokt, de rest ($\pm \frac{2}{3}$) wordt in het land of bij uitzondering in het buitenland aangekocht.

Aan het hoofd der Haupt- en Landgestüte staat een Landstallmeister, een gewezen officier of paardenarts. Elk jaar worden officieren, die zulks wenschen, voor een jaar bij de verschillende Hauptgestüte gedetacheerd; voldoen zij daar goed, dan komen zij bij eene eventueele vacature in aanmerking voor Landstallmeister en moeten dan uit den dienst treden; ze komen daarna geheel onder het Ministerie van Landbouw. De Hauptgestüte zijn eigenlijk groote landbouwondernemingen, die aan den staat behooren en speciaal voor de paardenfokkerij worden geëxploiteerd. Het hoofddoel er van is, het fokken van hengsten voor de Landgestüte en zoo mogelijk voor de Hauptgestüte. De totale kosten van de

Haupt- en Landgestüte bedragen na aftrek van de inkomsten + 1,220,000 Mark.

De in de Hauptgestüte gestationeerde hengsten heeten Hauptbeschäler en behooren tot het beste materiaal, wat in het binnen- of buitenland kan verkregen worden, zoodat daarvoor somtijds enorme prijzen worden besteed, zelfs tot 150,000 gulden toe. Zij dekken in hoofdzaak alleen merries van het Hauptgestüt, maar worden ook tegen een hoog dek-geld gebruikt voor edele merries van particulieren; die merries worden dan eenigen tijd in de stoeterij opgenomen, (zoo zendt o. a. de Ritmeester METELERKAMP sedert enkele jaren 2 volbloedmerries ter dekking naar Beberbeck).

Pruisen heeft 3 Hauptgestüte (Trakehnen, het grootste met \pm 1200 paarden, Graditz en Beberbeck) met 28 Hauptbeschäler en 17 Landgestüte met 2527 Landbeschäler.

Elk Hauptgestüt staat onder leiding van een Landstallmeister. De Hauptbeschäler zijn voor het meerendeel volbloedhengsten van de beste klasse, dat wil zeggen, paarden, die groote prijzen op wedrennen hebben gewonnen, een goed exterieur hebben, en meestal blijken hebben gegeven zich goed te vererven. In Graditz is speciaal de volbloedfokkerij geconcentreerd, ofschoon men er ook een halfbloedstoeterij aantreft; in Trakehnen en Beberbeck wordt alleen halfbloed gefokt. Elk Hauptgestüt heeft voor zijne paarden een eigen stoeterijmerk op de linker- of rechterbil.

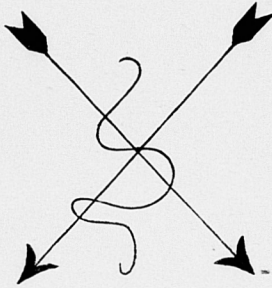
Trakehnen fokt licht en zwaar rij- en wagenslag, Beberbeck en Graditz alleen het eerste.

Stoeterijmerken.

Trakehnen.

Graditz.

Beberbeck.

Hauptgestüt Beberbeck.

Beberbeck ligt ongeveer een half uur van het station Hofgeismar in de provincie Hessen, ongeveer $\frac{3}{4}$ uur sporens ten Noorden van Cassel, in het ruwe, koude Reinhardswoud. Het voorwerk Sababurg, waar vroeger de stoeterij was, ligt op een uur afstand van Beberbeck op eene hoogte. De bodem van Sababurg is door zijn sterk kalkgehalte bijzonder gunstig voor de paardenfokkerij, beter nog dan Beberbeck zelf, dat meer een zandachtigen bodem heeft, met een klei- en ijzerhoudenden, ondoordringbaren ondergrond zonder kalkgehalte.

Beberbeck is ongeveer 828 HA. groot, waarvan 179 HA. bouwland zijn, 579 HA. hooi- en weiland en 52 HA. bosch en boombeplanting.

Bij het kasteel, waar de Landstallmeister, Ritmeester Vox OETTINGEN, en bijna al het personeel woont, zijn alle paarden behalve de jaargangen jonge merries. De veulenmerries, ongeveer 100 in getal, zijn reeds allen in Beberbeck zelf gefokt en van het edelste halfbloedmateriaal; ware het niet dat zij wat zwaarder waren, dan zou men meenen enkel volbloedmerriën te zien. Gewoonlijk rekent men op ongeveer 80 percent veulens van de gedekte merriën; het grootste

getal is geweest 92 veulens van 105 merriën, nog maar weinige jaren geleden.

Door verwerpen en sterven van enkelen waren er bij mijn bezoek nog 66 veulens over. De veulens worden hier in het voorjaar geboren ongeveer van Maart tot Juni. Zij zijn bij gunstig weer allen bij elkaar met de moeders, onder toezicht van een wachter, buiten op eene heuvelachtige weide van \pm 30 HA. (waarvan er verscheidene zijn, zoodat dikwijls verwisseld kan worden), gaan 's morgens tegen 9 uur uit, en komen tegen 4 à 5 uur op stal, waar haver en groen voer of hooi wordt bijgevoerd. Het stalvoer is hier de hoofdzaak, het buiten in de weide loopen voornamelijk gezondheidsmaatregel. Bij erg koud of regenachtig weer wordt de geheele koppel weer op stal gehaald; zij staan dan allen in eene dubbele rij in een zeer langen, hoogen, ruimen stal, elke merrie met veulen in een zeer ruime box, ruim 1 M. hoog van hout en verder met ijzeren staven, zoodat de paarden elkaar steeds kunnen zien. De middelgang is 4 M. breed, bestraat, maar met een dunne laag zand bedekt; de weiden zijn vlak bij den stal, zoodat de merries en veulens weer dadelijk kunnen buiten gebracht worden, als het weer gunstig is geworden. De Landstallmeister zeide, dat, naar zijne meening, de jonge veulens eerst meer regen goed kunnen verdragen, als ze geheel verhaard zijn. Juist bij mijne aankomst regende het sterk, en kwamen allen op stal, elk in zijn eigen box, waarboven op een plaat de naam van de merrie met hare afstamming, de datum van dekking, de datum van geboorte van het veulen en de vader daarvan is vermeld. Wil men alles weer naar buiten laten, dan schuiven 2 man opvolgend alle boxen open en zoo rustig mogelijk draaft jong en oud door den middelgang naar buiten. Opvallend was het hoe mak en met menschen vertrouwd veulens en moeders waren. In de boxen was een frische, overvloedige stroomatras, die elke 4 weken wordt vernieuwd. Driemaal daags wordt

haver gevoerd; verder krijgen de paarden klaver, lucerne en gewoon grashooi. De veulens eten zoo spoedig mogelijk in een klein voederbakje haver mede.

† Daar de bodem alleen te S a b a b u r g veel kalk bevat, wordt bij het kasteel niet alleen door kunstmest kalk bijgebracht, maar krijgen de veulenmerries een eetlepel kalk en de veulens een theelepel over elk vóer haver. Dat is wat veel, maar het schijnt de gezondheid nooit te schaden; wat niet wordt opgenomen, wordt weer in de mest verwijderd. Koemelk krijgen de veulens tegenwoordig niet meer. Als de veulens ongeveer 4 maanden oud zijn, worden zij gespeënd en blijven dan spoedig, evenals de jaargangen 1, 2 en 3 jarigen, nacht en dag buiten, ook 's winters; zij komen alleen 3 maal op stal om gevoerd te worden. Het 's nachts buiten laten geschiedt eerst sedert een jaar, nadat de Heer VON OETTINGEN dit in de Amerikaansche stoeterijen heeft gezien.

In eene overdekte manége bij den stal voor de Hauptbeschäler wordt 2 maal per dag van Februari tot 15 Juni gedekt, wat ook door mij verscheidene malen werd bijgewoond. Alle merries worden daarbij van achteren gespannen, om het slaan van den hengst te beletten. De hengsten worden bij het dekken geleid aan den halster of trens met longe of 2 longes door 1 of 2 man. In G r a d i t z geschiedt dit door 2 man, daar men met deze dure mannelijke fokdieren zeer voorzichtig is. Doordat enkele merries leelijke, groote hangende ooren hebben, vindt men dit bij het jonge materiaal ook nog al terug.

De 4 Hauptbeschäler zijn: Mephisto, Weltmann, Le Butard, (allen volbloed) en Optimus (halfbloed).

Het best beviel mij Mephisto, een Robert the Devil zoon, een hoogst elegante, in E n g e l a n d aangekochte, donkere vos, waarvoor het hoogste dekgeld, 200 Mark, wordt geëischt, evenals ook voor Weltmann; voor le Butard slechts 100 Mark. Le Butard, in 't vorige jaar in F r a n k r i j k

gekocht, is voor een volbloed een merkwaardig zwaar gebouwd, elegant paard, met zeer zware beenen, met echter veel te rechten stand achter. De jonge hengsten zijn niet meer zooals vroeger in Sababurg, daar zij door het rotsachtig bergachtig terrein daar dikwijls accidenten opliepen, die hen somtijds zoo weinig rein in de beenen deden schijnen, dat de keuringscommissie ze voor Landbeschäler afwees; ook deden zij meermalen door hun overmoed meer werk dan voor de beenen dienstig was. Nu zijn daar alle jonge merriën, omdat over het aanhouden als fokmerries of verkoopen de Landstallmeister alleen beslist.

Waar in en buiten de stallen overal de grootste orde, kalmte en netheid heerschen, trekt speciaal nog de aandacht de prachtige staat, waarin alle tuigen worden gehouden, iets waarvoor de Heer von Oettingen bekend is; zadels, hoofdstellen en ijzerwerk, alles zag er uit alsof het nieuw was. Dagelijks wordt het lederwerk goed schoongemaakt, en de geschuurde plaatsen met zadelzeep gepoetst, wat 's Zaterdagmiddags met alle tuigen geschiedt.

† Voor de rijpaarden worden gebruikt: een enkele dikke trens, (watersnaffel met een kinriempje om desvereischt eene longe te kunnen aangespen) en Engelsch zadel met vilten dek. Doordat er afzonderlijke zadelkamers zijn, kan men de zadels zoo prachtig in orde houden, maar vooral ook omdat de kwaliteit van het leder zoo uitstekend is; zadels, die 10 jaar waren gebruikt, hadden behalve kussenopvulling nog geen reparatie noodig gehad. De Heer von Oettingen zeide mij, dat nieuw overtrekken van een zadel *nooit* noodig was, tenzij er een accident mede was gebeurd. Als zitting en zijbladen van best varkensleder zijn, dan is dit niet versleten vóór dat het geheele zadel versleten is. De zadels te Beberbeck wegen ongeveer 5 kilo, worden gemaakt door den zadelmaker Erb (Behrenstrasse Berlijn) en kosten compleet met koordsingels, stijgbeugels en stijgriemen

75 Mark dus \pm 45 gulden. Naar ik vermeen, kosten de Engelsche zadels, die bij ons voor de remonte worden gebruikt, f23 zonder singels, stijgbeugels en riemen, terwijl de zijbladen niet van varkensleder zijn; dit is te weinig om zeer solied werk te hebben; wanneer men echter nagaat, dat bij vele zadels na een paar jaar gebruik zeer groote reparaties noodig zijn, bij verscheidene zelfs nieuwe zittingen, dan is het zeker, dat het op den duur veel voordeeliger zoude zijn, in het vervolg de zadels van Erb uit Berlijn te laten komen. Ik heb mij persoonlijk bij dien zadelmaker overtuigd, dat hij ook voor 75 Mark dezelfde zadels naar Holland wil leveren. Ook zou een dergelijk zadel als model kunnen dienen voor nieuw aan te besteden zadels hier.

De fourrage moet grootendeels door den Landstallmeister worden aangekocht, daar alleen eerste kwaliteit wordt gevoerd, en die niet genoeg in de stoeterij zelf wordt verbouwd. Natuurlijk vindt men geen enkel jong of oud paard onder een dek.

De veulenmerries worden vrij jong weg gedaan, tenzij ze bijzonder goede veulens afwerpen, omdat het jongere geslacht beter is dan het oudere. De oudste merrie was 18 jaar. Van den beroemden volbloedhengst Chamant, die nog in Graditz dekt, stammen ongeveer 40 veulenmerries af. Alleen de merries, die geen veulen te verwachten hebben, en de jonge driejarige merries, die aangehouden worden voor de stoeterij, (einrangirt) zijn op de weide en krijgen geen voeder bij; alle andere jonge en oude paarden komen op stal om 3 maal per dag haver en hooi bijgevoerd te worden. In Berbeck evenals in Harzburg wordt ook Esparzet, groen en als hooi gevoerd; dit is een soort fijnere klaver, tusschen klaver en lucerne in; men schijnt voor het verbouwen er van een kalkhoudenden bodem noodig te hebben.

De gespeende veulens gaan in 1 of 2 koppels in de weide. Reeds als jaarlingen worden de hengsten en merries geschei-

den, en wordt bepaald welke hengsten voor Landbeschäler, en welke merries voor veulenmerries zullen worden aangehouden; de overigen worden later op hun 4de jaar publiek verkocht. De slechte veulens en de jaarlinghengsten, die men niet voor Landbeschäler wil aanhouden, worden gecastreerd. Waar men, zooals hier, de gelegenheid daartoe heeft, zou het naar mijne meening beter zijn, slechts bij uitzondering uit hoofde van bepaalde gebreken hengsten voor hun 3de jaar te castreeren, daar somtijds uit een min veulen of jaarling nog een zeer goed paard groeit. Bij de keuze van het aanstaand fokmateriaal wordt bijzonder gelet op: harmonisch geheel, zuiver vierkante beweging, correcten stand, sterke, breede beenen, en goeden bovenbouw. Fokpaarden met slechten rug, of slechte schouders of lendenen ziet men er in 't geheel niet, wel nog enkele met wat lichte beenen. Veel knieactie hebben ze door hun na verwantschap met het volbloed bijna geen van allen. Het viel mij op, dat zeer streng gelet werd op zuivere, goed gevormde spronggewrichten en op goeden stand; paarden, die hierin maar iets te wenschen overlaten, (vooral bij Franschen stand) worden onherroepelijk verkocht. Men vreest bij Franschen stand het strijken der voorkogels.

Om zwaar beenwerk te houden, heeft men steeds als Hauptbeschäler een zwaren halfbloedhengst er bij, ter dekking van merries, die wat licht van beenen zijn.

De jonge paarden, die bestemd zijn om als fokmateriaal aangehouden te worden, worden zwaar gevoerd en krijgen 2 à 3 kilo haver per dag meer dan de paarden, die later verkocht worden. De 3 jarige hengsten, bestemd voor Landbeschäler, worden in Mei opgesteld en gereden, in Juli ingedeeld en een paar maanden later naar de Landgestüte gezonden. De commissie, die nagaat of de jonge hengsten geschikt zijn voor Landbeschäler, en bepaalt naar welk Landgestüt zij zullen gaan, bestaat uit den Oberlandstall-

meister, 2 Landstallmeister van Landgestüte, een remonte aankoop-voorzitter en een gedelegeerde van de Landwirtschaftliche Central Verein. Beberbeck levert jaarlijks 15 à 20 Landbeschäler. Schimmels worden alleen goedgekeurd, als zij bepaald uitmunten.

Bij uitzondering worden sterk ontwikkelde 2 jarige hengsten tegelijk met de 3 jarigen gereden. De Heer von OETTINGEN beschouwt dit voor zware, sterke 2 jarigen bepaald noodig ten einde hun een even lichten, gemakkelijken gang te bezorgen als de lichtere paarden. Het rijden geschiedt op trens met licht Engelsch zadel door jongens, die 40 à 45 kilo wegen, op hun 14de à 15de jaar worden aangenomen en meestal blijven tot aan hun militairen diensttijd. Het zijn bijna allen zoons van boeren uit den omtrek. De nieuw aankomenden krijgen bijna geen rijlessen, wat ik bepaald verkeerd acht en waardoor zij onnoodig aan gevaren worden blootgesteld. Die jongens zadelden de 3 jarige hengsten alleen op, stegen in den stal alleen op, zonder dat een der paarden eenig verzet toonde, ofschoon zij eerst sedert 14 dagen werden gereden. Het rijden geschiedt in een der groote weiden 's morgens van 6 tot 8½ uur, ('s Zondags van 6—7 uur) terwijl paarden die wat erg dik zijn, 'smiddags nog een uur onder den ruiter worden gestapt. De flauw hellende grasbaan van 1200 Meter wordt telkens opgedraafd of op gegaloppeerd, terwijl naar beneden gestapt wordt. Nu de paarden eerst sedert 14 dagen gereden werden, werd 2 maal opgedraafd en 2 maal op gegaloppeerd, de 2de galop wat sneller dan de eerste. Het steeds stijgen bij de versnelde gangen schijnt voldoende oefening voor spieren en longen te zijn, zoodat wel meer wordt gedraafd, maar nooit verder dan 1200 M. wordt gegaloppeerd. Door deze vrij sterke eischen aan zulke jonge (3 en 2 jarige) paarden kwamen nooit beengebreken te voorschijn, als nu en dan een hazenhak; dit schijnt volgens den Heer von OETTINGEN een ken-

merkend verschijnsel te zijn bij entraineeren op stijgend terrein.

In *Newmarket* met stijgend terrein en *Doncaster* met vlak terrein, waar op beide plaatsen zeer veel volbloed paarden in training zijn, komen op de eerste plaats zeer veel, op de laatste bijna nooit hazenhakken voor.

† De ruiters hebben geen sporen aan; in het algemeen is het aan te bevelen in het begin van de dressuur die nooit aan te doen; hoe menig ruiter is niet in den zadel kunnen blijven, hoe menig paard angstig gemaakt, doordat de ruiter het onwillekeurig met den spoor aanraakte op een oogenblik, dat het paard zich verzette, of uit stalvroolijkheid eenige sprongen maakte. Praktischer zou het daarom zijn, als de remonteberijders losse sporen hadden, die alleen werden aan-gegespt, als de paarden reeds eenigen tijd zijn gereden.

Ook de *Hauptbeschäler* worden enkele uren per dag gereden, alleen de volbloedhengst *Weltmann* wordt gelongeerd; destijds als 3jarige op de renbaan met een zeer zware stang loopende, heeft zijn jockey hem het kaakbeen gebroken; door de hevige, hierdoor ontstane ontsteking is de hengst zoo lastig en angstig geworden in den mond, dat hij niet meer is te berijden.

† Aan het goed verzorgen en geheel poetsen van de paarden dadelijk na het rijden wordt terecht zeer sterk gehecht. Kan zulks bij onze remontepaarden bijna altijd geschieden, te wenschen ware het, dat het ook bij de batterijen zooveel mogelijk plaats vond. Indien de manschappen in het garnizoen daaraan werden gewend, zouden zij het onwillekeurig bij de manoeuvres ook doen.

Door de enorme beweging en het vele krachtvoeder blijven de *Beberbecker* paarden langen tijd eenigszins smal en hoekig en vertoonen eigenlijk pas op hun 6de jaar hunne volle breedte.

Sedert enkele jaren worden in *Oost-Pruisen*, en sedert het vorige jaar in *Hannover*, wedrennen op de vlakke baan gehouden door 4jarige halfbloed *Landbeschäler*; in

Hannover worden zij daarbij gereden door Officieren van de Rijsschool. De Oberlandstallmeister Graf LEHDORFF beveelt deze rennen ten sterkste aan, maar wil ze niet bepaald gelasten, daar niet in elk Landgestüt iemand aanwezig is, die in staat is het entraineeren der paarden goed te leiden.

De verkoopspaarden worden reeds als jaarlingen bij elkaar gevoegd; als 3½ jarigen worden ze opgesteld in ruime stallen met standplaatsen lang 4 M. en breed 1,8 M. Men begint ze dan te rijden, of liever veel beweging te geven onder den ruiter buiten (op dezelfde wijze als de jongste hengsten) te gelijk met de merries die voor de stoeterij worden aangehouden. Veel meer dan den ruiter in stap, draf en galop rustig te dragen en teugelwijs te worden leeren de paarden niet. Begin Mei heeft de publieke verkoop plaats, tegelijk met die van oude of minder bruikbare veulenmerries en gebruikspaarden. Dit jaar werden 38 paarden verkocht, die gemiddeld 1272 Mark opbrachten. Vóór den verkoop worden eerst nog enkele paarden (dit jaar 4) voor den Keizerlijken Marstall uitgezocht.

† De Beberbecker paarden worden door hunne deugdzaamheid overal in Duitschland zeer geroemd; voor Officiersdienstpaarden zijn zij bijzonder geschikt. Wanneer bij ons tot aankoop van Charge-paarden voor de Kapiteins en Luitnants der Veld-Artillerie werd besloten, dan geloof ik dat jaarlijks aldaar te Beberbeck wel 5 à 10 zeer goede, 4 jarige dienstpaarden zouden kunnen gekocht worden voor f 600 à f 1000 die onmiddellijk in dressuur zouden kunnen komen en na 1 jaar konden africhten.

In het geheel zijn in Beberbeck ongeveer 400 paarden, die voor het landbouwwerk mede gerekend; voor dit laatste worden minder goede veulenmerries, enkele ruins en ook enkele zwaardere, Belgische paarden gebruikt. Alle paarden zijn op niet meer dan ¼ uur afstand van het kasteel, behalve de jaargangen, 1, 2 en 3 jarige merries, die in Saba-

burg zijn; de stallen, waarin de jonge paarden alleen komen om gevoerd te worden, zijn ingericht als onze stallen in het remontedepôt. † Voor het schoonmaken van wonden zag ik een zeer eenvoudig middel toepassen; aan een groote trechter was van onderen een caoutchouc slang van ± 2 Meter lengte bevestigd, de trechter werd gevuld met water, door een man omhoog gehouden, en het andere eind der slang meer of minder dicht gehouden naar gelang van de breedte van den straal, dien men op de wond wilde hebben.

De Heer VON OETINGEN wordt in Duitschland als eene autoriteit op het gebied van paardenfokkerij beschouwd, en ik geloof dat men hem wel als een model Landstallmeister kan aanhalen, die groote kennis aan niet te overtreffen activiteit paart; 's morgens half zes tot 's avonds na het afvoeren kon men hem steeds bij de paarden zien; daarenboven is hij een zeer aangenaam persoon, steeds bereid om alle mogelijke inlichtingen te geven. Zijne betrekking wordt goed betaald: behalve vrije woning heeft hij een traktement van 6600 Mark en 2000 Mark receptiekosten. Hij draagt de geheele verantwoordelijkheid der inrichting, heeft echter voor het landbouwbedrijf iemand aan wien hij bijna alles kan overlaten. Aan veeteelt wordt in Beberbeck niet gedaan, alleen hebben de directeur en velen der beambten het recht om 1 of meer koeien te weiden en te stallen.

Hauptgestüt Graditz.

Graditz ligt met 3 voorwerken Repitz, Döhlen en Neu Bleesern links en rechts van de Elbe op ongeveer 1 uur van Torgau (een nader klein station op $\frac{1}{2}$ uur afstand is Zschakau). In Graditz worden volbloed en halfbloed paarden gefokt; de volbloedfokkerij is in zijn geheel te Graditz dicht bij het kasteel; de halfbloedfokkerij is in Repitz, alwaar de dekhengsten, merries met veulen en de 3 jarige en oudere guste merries

zich bevinden, terwijl men in Döhlen alle jongere jaargangen halfbloed merries en ruins, in Neu Bleesern alle jaargangen halfbloed hengsten aantreft.

Vooraf dicht aan de Elbe te Repitz, waar vele weiden 's winters overstromd worden, bestaat de grond uit vrij zware klei.

Een Landstallmeister heeft Graditz niet; de Oberlandstallmeister Graaf LEHDORFF heeft bij zijne benoeming tot die betrekking dit aan zich behouden, daar hij als schepper van de volbloedfokkerij steeds daarop van nabij toezicht wilde houden; hij woont in het kasteel te Graditz. Behalve dat hij hier het toezicht houdt op de stoeterij en ook op het entaineeren der volbloed paarden te Graditz en te Hoppegarten (bij Berlijn), heeft hij ook zijn bureau aan het Ministerie van Landbouw te Berlijn, is belast met het toezicht op de beide andere Hauptgestüte en op de Landgestüte, wijst alle Landbeschäler mede aan, completeert die door aankoop van \pm 250 per jaar en zorgt verder voor aankoop van eerste klasse volbloedfokmateriaal in het buiten- of binnenland. Door hem uitgenoodigd om op het kasteel te logeeren, had ik aldaar en later te Hoppegarten en op de tentoonstelling ruimschoots gelegenheid om van dezen, op paardengebied in Duitschland de grootste specialiteit, alle mogelijke inlichtingen te ontvangen.

Halfbloedfokkerij te Repitz.

Het doel van het fokken van het halfbloedmateriaal is hetzelfde als te Beberbeck, de resultaten zijn echter op het oogenblik op verre na niet zoo goed, daar het gehalte der veulenmerries nog al wat te wenschen overlaat en men ten gevolge van proeven met verschillende dekhengsten zeer verschillende types er aantreft. Zoo had er nu o. a. gedurende een jaar een Oldenburgerhengst gedekt, waarvan ik enkele veulens zag, die door de weeke, weinig zuivere beenen on-

gunstig uitkwamen bij de andere veel edeler veulens. Die hengst was dan ook reeds weder verdwenen. Voor het dekken der ± 150 halfbloedmerries, zijn er 5 Hauptbeschäler (2 volbloed en 3 halfbloed) waarvan de volbloed ook nog gebruikt worden voor vreemde en volbloedmerries van Graditz zelf.

Het merriemateriaal laat nog al veel te wenschen over, doordat er voor 3 jaar zeer hevig de influenza geheerscht heeft, waaraan vele paarden zijn gestorven of ongeschikt zijn geworden voor de fokkerij; uit de andere Hauptgestüte en door aankoop heeft men zich toen moeten completeeren, waardoor men veel middelmatig materiaal heeft gekregen. Ook moeten te Repitz veel paarden verkocht worden wegens maanblindheid, wat men ten deele toeschrijft aan de overerving dier kwaal, maar wellicht ook te wijten is aan het gras van de jaarlijks onderloopende Elbeweiden; men onderstelt de mogelijkheid, dat in het achterblijvende rivierslijk bestanddeelen zijn, die deze oogziekte veroorzaken. Op onze uiterwaarden langs de rivieren, waarop toch ook veel paarden loopen, hoort men van die kwaal evenwel niet. Ook te Repitz rekt men op ± 80 percent veulens van de gedekte merries. De jonge paarden worden minder gehard opgevoed dan te Beberbeck en komen 's nachts steeds op stal.

† Op de weide bij de zuigveulens zag men steeds de mest der veulenmerries dadelijk wegnemen, daar men opgemerkt had, dat de veulens van de warme mest eten en daarvan na-deelige gevolgen ondervinden. Ook te Graditz frappeerde weder de zachte omgang met de paarden waardoor allen, jong en oud, even mak waren en men veel moeite had, ze van zich af te houden.

† Vele personen in Beberbeck en Graditz gelooven aan overerving van kribbijten; op het oogenblik was er geen enkel paard dat het doet, wel een paar vreemde merries.

Het bestemmen tot Landbeschäler, het aanhouden en het verkoopen der jonge paarden geschiedt evenals te Beber-

beck. Te Graditz worden in het voorjaar de gereden, tot verkoop bestemde 4 jarige halfbloed paarden, publiek geveild, en in het najaar (Oct. of Nov.) de 3½ jarige volbloed. Bovendien is er half Juni nog eene zoogenaamde Krüppelauction, waarop alles wordt gebracht, waarvan men onderstelt, dat het de moeite en kosten van het aanhouden tot het na- of voorjaar niet zal beloonen. Paarden met te lange of lage ruggen zag men hier volstrekt niet, noch bij volbloed, noch bij halfbloed, zelfs niet bij de oude veulenmerries. Voor de merries en ruins wordt bij de halfbloeds, bij duurte van de haver, ook maïs en boonen bijgevoerd; opgesteld zijnde, wordt 4 maal, in de weide 3 maal bijgevoerd, waarvoor de paarden op stal komen.

De hoeven waren ook hier zeer goed.

Onder de jonge hengsten zag men zeer zwaar gebouwden met sterke beenen maar met weinig adel. Dit jaar waren 26 Landbeschäler door de Commissie aangenomen.

De uitstekende volbloed Hauptbeschälers (te Graditz) zelf zouden zeker meer voor de halfbloedfokkerij worden gebruikt, daar sommigen (o. a. Chamant) zich daarbij ook uitstekend vererven, zij zijn echter te veel noodig voor vreemde en eigen volbloedmerries.

Door gebrek aan personeel worden de toekomstige Landbeschäler niet gereden, maar alleen gelongeerd.

Dit voorjaar werden 35 een weinig aangereden halfbloed paarden verkocht (ausrangirt) voor gemiddeld 1355 Mark.

† Ongeveer 15 jaar geleden heeft men te Repitz ook een proef gedaan met Normandische paarden. Twintig prachtige merries en een zeer goede hengst werden toen aangekocht. De resultaten zijn echter treurig geweest; men verkreeg bijna niets als slechte afstammelingen, ook nog toen men die beste merries door halfbloed hengsten uit Repitz en later ook door volbloed hengsten liet dekken, zoodat men moest eindigen met de merries te verkoopen. In Duitsch-

land kan men van staatswege een proef met Normandische paarden als voor goed geëindigd beschouwen.

† Ook von Oettingen zegt: „Opvallend is het gemeener worden der paarden bij kruising met Normandische hengsten; de hengsten van dit ras, die ik zoowel te Chicago als in vele stoeterijen aan het Erie meer en in Californië zag, waren opvallend schoone en edele dieren, die er als sterke volbloed paarden uitzagen; toch waren de afstammelingen leelijk en gemeen met een bijna koudbloed uiterlijk met dikwijls lichte en weinig sterk geteekende (ausdruckslose) beenen”. Waar men zooveel hoort van het slecht overervingsvermogen van deze paarden, is dit eene waarschuwing voor ons land, waar de laatste jaren nogal veel Normandische hengsten zijn ingevoerd, om *niet* hiermede voort te gaan, alvorens blijkt, dat zij voor kruising met onze paarden op onzen bodem geschikt zijn. Mocht men eventueel tot aankoop van staatshengsten overgaan, dan zou daarop zeker moeten gelet worden.

Volbloedfokkerij te Graditz.

Zoodra men de stallen binnenkomt valt het oog op de spreuk:

Blut ist der Saft,
Der Wunder schafft.

Aan alles kan men hier zien, dat Graaf Lehndorff sedert 28 jaar daaraan zijn beste krachten heeft gewijd. In 1866 werd hij Landstallmeister van Graditz (voor enkele jaren tevens Oberlandstallmeister) met de opdracht om uit de volbloedmerries van de 3 Hauptgestüte een volbloedstoeterij te vormen. Hoe hij daarin geslaagd is, getuigen de pracht-exemplaren, die men te Graditz ziet; de grootste tegenstander van volbloed zal daar zeker bekeerd worden. Daar deze staatsvolbloedstoeterij ten doel heeft, het geheele paardenras in Duitschland te veredelen en te verbeteren, is

niet alleen naar het verkrijgen van de grootste snelheid gestreefd, maar is bij het fokmateriaal ook streng gelet op goeden, sterken bovenbouw, correcten stand en gang en op sterke beenen. Hengsten voor Hauptbeschäler, die aan al deze eischen voldoen, zijn zeer zeldzaam, zij zijn daarom in Graditz zelf nog weinig kunnen gefokt worden, maar zijn meestal voor zeer hooge prijzen van f 50000 tot f 150000 in het buitenland aangekocht. De resultaten op de renbaan en in de halfbloedfokkerij hebben getoond, dat Graaf LEHN-DORFF bij dien aankoop bijna altijd eene gelukkige keuze heeft gedaan.

Men ziet te Graditz volbloed paarden, die men voor sterke halfbloedpaarden zou houden. Behalve de beste dekhengsten zijn ook verscheidene eerste klasse veulenmerries in het buitenland aangekocht tot prijzen van zelfs 20000 à 30000 gulden. Alle jonge en oude volbloedpaarden zijn in stallen en op weiden vlak bij het kasteel; de stal van de Hauptbeschäler, de renstal, een groote overdekte rijbaan en een buitenmanège zijn bij elkaar; in een ander gedeelte zijn de stallen met loopplaatsen voor de merries met veulen, en voor de jaargangen gespeende veulens en eenjarigen. Behalve groote stallen met ruime boxen voor de vreemde en eigen veulenmerries zijn er ook in de weiden nog boxen gebouwd. Op elk stuk afgescheiden weiland loopen 2, 3 of 4 merries met veulen rond die daar ook hun boxen hebben. Totaal zijn er nu 58 veulenmerries, waarvan het grootste gedeelte in Graditz is geboren; deze merries worden gedeeltelijk gedekt door de Hauptbeschäler te Graditz, te Beberbeck en Trakehnen en de rest tot verandering van bloed door privaathengsten. Voor deze laatste categorie moet men zich somtijds zeer hooge dekgelden getroosten: o. a. werden een paar merries gedekt door den hengst Charibert bij Düsseldorf tegen een dekgeld van 2000 Mark. Een 2 jarige merrie van dien hengst uit eene dure, geim-

porteerde merrie, wordt nog dit jaar verkocht. Zij werd niet eens in training genomen; ofschoon geheel gaaf van beenen en goed gevormd zijnde, was zij te licht om voor veulenmerrie aan te houden.

De gespeende veulens zijn in een koppel op de weide bij elkaar, evenals de jaarlingmerries, en komen op stal om bijgevoerd te worden (alleen beste haver en hooi, klaver of lucerne). De jaarlinghengsten hebben alle afzonderlijke boxen, die op grasloopplaatsen uitkomen, welke onderling door latten zijn gescheiden.

Voor de 4 kostbare Hauptbeschäler is een nieuwe, zeer praktische stal gebouwd met zeer groote boxen; van boven met tralies, zoodat de hengsten elkaar kunnen zien en beruiken. De vier Hauptbeschäler zijn: Flageolet (Fransche hengst 24 jaar oud) Chamant, (Fransche hengst 20 jaar), Dandin (Fransche hengst 15 jaar) en St. Gatien (Engelsche hengst, 13 jaar), de laatste gestationneerd te H o p p e g a r t e n. Deze 4 hengsten hebben op de renbaan geschitterd en zijn bijna onberispelijk in hun exterieur. Alleen Dandin heeft op de baan in een voorbeen geleden, de anderen hebben nog een zeer correcten stand en zijn geheel zuiver gebleven. Zij worden dagelijks gereden.

† Wanneer men nu hier een hengst van 24 jaar en een van 20 jaar ziet, die beiden als 1½ jarigen in training zijn genomen, van af hun 2de jaar veel op de renbaan hebben geloopt, en 15 à 20 jaar als dekhengst gebruikt zijnde, nog zoo flink en krachtig er uitzien, dan beseft men nog meer het groote gewicht van dagelijkse beweging om dekhengsten lang goed te houden en krachtige nakomelingen te verkrijgen. Dit wordt helaas in ons land door de hengstenhouders nog bijna niet erkend; om deze reden acht ik het ook bepaald noodzakelijk, wanneer de Staat tot aankoop of opfokken van dekhengsten over mocht gaan, zij die ook blijft verzorgen, dus alleen stationneert en niet aan particu-

lieren verkoopt; dit toch alleen waarborgt bij ons het lang goed houden van dekhengsten.

Het maximum dekgeld der volbloedhengsten bedraagt slechts 500 Mark, waardoor zij ook zeer veel merries van particulieren dekken.

Beengebrecen ziet men in Graditz bij het fokmateriaal volstrekt niet; ook hier weert men streng paarden met minder goed gevormde spronggewrichten of met Franschen stand; hoewel dit laatste, als het in geringe mate voorkomt, de snelheid niet vermindert, wil men paarden die dit gebrek hebben, toch niet aanhouden, daar de volbloedfokkerij voornamelijk aan het fokken van goed halfbloed ten goede moet komen.

De veulens worden hier en te Repitz allen in het voorjaar geboren. Als $1\frac{1}{2}$ jarigen in het najaar worden alle volbloedpaarden in training genomen, wanneer men meent, dat er een fokpaard of een goed verkoopspaard uit kan groeien. Elk najaar heeft men dus eene lichting $1\frac{1}{2}$ jarigen en eene lichting $2\frac{1}{2}$ jarigen in training; de $3\frac{1}{2}$ jarigen zijn dan verkocht of tot fokmateriaal bestemd; bij uitzondering zijn nog een paar $3\frac{1}{2}$ en 4 jarigen in training.

Graditz heeft zijn eigen trainer (Mr. WAUGH), zijn eigen jockey (BALLANTINE) en een 20 staljongens voor het rijden en verzorgen der renpaarden. De trainer en jockey krijgen geen vast traktement, maar worden betaald naar het aantal startende en winnende paarden; de jockey krijgt 50 Mark voor elk paard, dat hij op de baan rijdt en 100 Mark als hij wint, daarbij nog 1000 Mark als hij de Deutsche Derby wint. Hij mag ook voor particulieren rijden, als er geen paard van zijn stal loopt.

In den aanvang van 1894 waren er 52 paarden in training, thans nog 48 waarvan 19 (de beste) in Hoppegarten en 29 te Graditz.

Te Graditz heeft men voor het entraineeren twee zand-

banen, een van 2400 M. en een van 1000; de laatste voor het probeeren van de 1½jarige paarden. In Hoppegarten is een zeer groote grasvlakte tot publieke entraineerbaan ingericht. De trainer en jockey gaan daar in het voorjaar met de beste paarden heen. Op den duur zou de zandbaan de paarden een te hoogen galopsprong geven en daardoor hunne snelheid verminderen.

Zoowel te Graditz als te Hoppegarten woonde ik 's morgens om 6 uur den morgenarbeid bij. De meeste 3 jarigen zagen er als volwassen paarden uit.

De paarden, die in training en op de renbaan slecht voldoen of minder geschikt zijn voor fokmateriaal, worden in het najaar publiek verkocht, tenzij men meent, dat zij zich nog zullen verbeteren. In het najaar van 1893 werden 13 van deze volbloedpaarden verkocht voor gemiddeld 4290 Mark; de merries mogen niet naar het buitenland uitgevoerd worden.

In den renstal zag ik o. m. 2 practische tuigdeelen; om te voorkomen dat de zeer jonge paarden de deken verscheuren, gebruikt men bij paarden, die dit probeeren, een breed stuk leder met ongeveer in 't midden een kap en stoot; dit stuk leder sluit achter om den mond tot aan de neusgaten, en wordt met de kap en stoot van voren vastgemaakt aan den neusriem van den halster; het paard kan er mede eten, maar kan niet bij de deken komen; verder staat het geheel vrij, wat niet het geval is bij een stok, die men aan den deken-singel en den halster vastmaakt. Om het lostrekken of verscheuren van zwachtels aan de beenen te voorkomen, had men daarover een leeren lap, met kleine spijkertjes er op bevestigd; na een paar maal den neus gestooten te hebben tegen die spijkertjes geneest een paard van die verkeerde gewoonte.

In het geheel zijn in de stoeterij te Graditz (volbloed en halfbloed te zamen) gemiddeld \pm 600 paarden.

Hertogelijk Brunswijksch Hauptgestüt.

Deze stoeterij ligt op een kwart uur afstands van het station Harzburg aan den voet van het Harzgebergte. De stoeterij behoort aan den Regent van Brunswijk, thans Prins ALBRECHT VAN PRUISEN. Het geheel is ongeveer 100 HA. groot, bijna geheel — een klein deel is bestemd tot park — uitstekend weiland met kalkachtigen bodem.

De Oberstallmeister van den Prins is tevens belast met het toezicht op de stoeterij; deze woont er echter slechts een paar maanden in het jaar, zoodat de Gestütmeister HOFELTE er bijna alles regelt.

Er worden volbloed- en halfbloedpaarden gefokt, de halfbloed voor den Marstall van den Prins; voor dit doel worden ook nog veulens of jaarlingen in Duitschland aangekocht, daar men de opvallend groote paarden, die de Prins als rijpaarden voor zijn taille noodig heeft, daar niet genoeg kan fokken. Voor de halfbloedfokkerij heeft men 3 halfbloedhengsten en 15 halfbloedmerries. Een 24 jarige halfbloedhengst Exellenz, bewijst er nog zeer goede diensten. Van veel beteekenis is de halfbloedfokkerij er niet. Van des te meer belang is er echter de volbloedfokkerij. Op het oogenblik heeft men daarvoor 2 zeer kostbare dekhengsten; Kisber 21 jaar oud, maar nog in zeer goede conditie, die voor 500 Mark dekgeld ook nog verscheidene vreemde merries dekt, en Gouverneur, een 't vorige jaar in Frankrijk aangekochte dekhengst, die zoowel op de vlakke als op de hindernisbaan uitgemunt heeft. Beide hengsten zijn sterk gebouwd en hebben een zeer goed exterieur. De dekhengsten worden dagelijks gelongeerd, door gebrek aan geschikt personeel echter *niet* gereden.

Verder heeft men er 34 volbloedmerries, waaronder verscheidene van hooge waarde, de meeste in het binnen- en buitenland aangekocht, slechts weinige in de stoeterij geboren. Dit

komt doordat er geen volbloedpaarden worden opgefokt, maar allen als jaarlingen publiek worden verkocht; alleen als een in de stoeterij geboren merrie getoond heeft een renpaard van goede klasse te zijn, wordt zij later somtijds terug gekocht. Een uitzondering is de beroemde merrie Rupina, die nooit op de baan geloopt heeft, en in haar exterieur niets bijzonder aantrekkelijks heeft; een kleine, diepe bruine merrie met steile achterbeenen; door het zeer sterk doortreden in de kooten, wat zonder bekende reden langzamerhand is gekomen, zijn de spronggewrichten geheel recht geworden. Die merrie is een goudmijntje voor de stoeterij, jaarlijks brengt zij een prachtig veulen ter wereld; ook nu weer zag ik er een uitstekend voshengstveulen bij (het 7de) en verder nog een even goeden jaarlinghengst; van de 7 veulens was er slechts één merrie. Totaal brachten haar 5 veulens bij verkoop al meer dan 100,000 Mark op, en 't is zeer waarschijnlijk, dat voor de 2 nu nog aanwezige ook 15,000 à 20,000 Mark zal betaald worden.

Daar de veulenmerries steeds worden aangekocht zal men in deze stoeterij nooit eenzelfde type krijgen; goede afstamming en eene goede rencarrière leggen meer gewicht in de schaal, dan het exterieur.

De inrichting der stallen en weiden en de opvoeding is ongeveer als die van de volbloedstoeterij te Graditz, maar op veel eenvoudiger, hoewel toch practischen voet. Gehard worden de jonge paarden niet veel, ze komen 's nachts allen op stal. Daar geheel gewerkt wordt op den verkoop der jaarlingen, wordt aan deze en aan de veulens *sterk* haver bijgevoerd; bij eene uitstekende weide, waarop de jaarlingen om beurten de helft van den dag rondloopen, krijgen zij dagelijks nog zes Kilo haver. Zij zagen er allen zeer edel uit en waren in uitstekende conditie. Men had dit jaar en 't vorige jaar weinig merries drachtig gehad, zoodat er nu van de 34 merries slechts 16 veulens

en 17 jaarlingen waren, van de laatste echter 13 hengsten.

Als volbloedstoeterij voor het fokken van renpaarden zal Harzburg steeds een eerste plaats blijven innemen.

Remonteering en remonte depot te Bärenklau.

In Duitschland heeft men voor toezicht op de remonteering en op de remonte-depots een kolonel of Generaal, die den titel van Remonte-Inspecteur draagt, en rechtstreeks onder het Ministerie van Oorlog staat. De aankoop van remontepaarden geschiedt door 5 remonte-commissiën, voornamelijk op de remonte-markten en bij groote fokkers, ook wel bij hen aan huis. Bijna alle paarden worden thans op 3 jarigen leeftijd gekocht en gaan dan 1 jaar naar de remonte-depots; dit zijn evenals de Hauptgestüte groote landbouw-inrichtingen, die gelegenheid geven tot doelmatige opvoeding van paarden. Aan het hoofd staat een burger met den titel van Amtsrath, terwijl behalve de remonte-inspecteur op elk remonte-depot ook een der presidenten van de aankoopscommissiën het toezicht heeft. Die presidenten zijn echter allen buiten den aankooptijd in Berlijn, en hebben dus een gemakkelijk leven.

Tegen het einde van Juni gaan alle paarden naar de regimenten † en vóór het einde van Augustus moeten alle nieuwe remontepaarden zijn aangekocht. Wanneer mettertijd een grooter aantal remontepaarden in ons land kan gekocht worden en het ras constant genoeg is, dat men in 't voorjaar 3 jarige paarden kan koopen, zal het wenschelijk zijn ook bij ons den najaarsaankoop te staken; alsdan kunnen tegen het einde van Juli wel alle paarden zijn gekocht, dus kunnen ze allen ongeveer 1 jaar in het remonte-depot blijven. De gemiddelde remonteprijs in Duitschland is nog geen 900 Mark; daar echter vele kleine cavaleriepaarden worden gekocht voor 500 à 600 Mark, kan voor de beste artillerie- en kurassierspaarden tot 1500 à 1600 Mark worden besteed.

Het remonte-depot Bärenklau ligt op ruim 1 uur van het station Oraniënburg, 1 uur sporen ten Noorden van Berlijn aan den spoorweg naar Stralsund.

Er zijn ongeveer 600 paarden in 5 verschillende voorwerken. De bodem is vruchtbare zandbodem, en hier en daar wat lichte kleigrond. De inrichting voor de stallen met de daaraan verbonden loopplaatsen is ongeveer als in Milligen, echter met veel minder zorg onderhouden. In elken stal is een afdeeling van slechts 15 paarden, die ook bij het voeren losloopen; beter ware het zeker ze alsdan vast te zetten. Het stroo en hooi worden meestal geheel door de 2000 Hectaren groote boerderij geleverd, haver moet veel aangekocht worden. Op de weide komen alleen reconvallescentepaarden, trouwens zonder bijvoeren zijn de weiden aldaar niet voldoende. Wel krijgen de nieuw aankomende remonten, op eene kleine weide loopende, de eerste weken groen voer; ook worden veel gewone en gele wortels bijgevoerd.

Sedert een paar jaar heeft men bij alle remontedepots dicht bij de stallen ovaal- of cirkelvormige loopplaatsen gemaakt zonder scherpe hoeken.

Te Bärenklau had men bij elk voorwerk van \pm 120 paarden zulk een omheinde grasbaan 12 Meter breed en \pm 800 Meter lang met een kleine hoogte- en een breedtehindernis er in. Telkens wordt eene afdeeling van 15 te gelijk in die loopplaats gelaten; de paarden verdringen elkaar al om er in te komen, en vliegen in sterken galop achter en naast elkaar de geheele loopplaats eenmaal om, en worden daarna dadelijk ongeveer $\frac{1}{2}$ uur op stal gebracht. In Bärenklau wordt door de paarden 750 Meter in de minuut afgelegd. Jagen is geheel onnoodig, van het begiu tot het eind trachten alle paarden zoo hard mogelijk te gaan, meestal met dezelfde paarden aan het hoofd. Kwetsuren door optrappen of vallen komen bijna nooit voor, ook lijden de beenen der paarden er niet door. Driemaal in de week doen de paarden

dezen galop; of het raadzaam zou zijn het elken dag te doen, betwijfel ik. De paarden waren in eene goede, harde conditie. Het dagelijks, een paar uur in stap en in draf drijven, wat hier niet geschiedt, acht ik echter noodig. † Naar mijne meening, zou het aanbeveling verdienen ook te Milligen dergelijke loopplaatsen met sterk afgeronde hoeken voor het galoppeeren der paarden te maken; de galop is toch ontegenzeggelijk de beste oefening voor longen en spieren. 800 Meter schijnt mij lang genoeg te zijn; bijna alle paarden proestten onmiddellijk na den galop af ten teeken, dat zij juist genoeg gedaan hadden. Men zorge vooral, dat zij na den galop niet dadelijk kunnen drinken.

Het gehalte der paarden was in dit remonte-depot bepaald minder dan dat der onzen, alleen zag ik enkele zeer goede Holsteinsche en Hannoversche artilleriepaarden; de meeste paarden waren in Pommeren en Brandenburg gekocht, waar de paardenfokkerij nog pas in haar opkomst is; vooral de lichtere rijpaarden waren erg min.

Onze tegenwoordige opvoeding der nieuwe remonte, nl. een paar maanden op goede weiden en daarna te Milligen, acht ik beter dan de Duitsche.

Een aanbevelingswaardige maatregel schijnt mij de bepaling toe, dat de remonteafdeeling op verzoek uit de remonte-depots 3½ jarige merries aan particulieren kan afstaan voor fokmerries; de koper betaalt alsdan den inkoopsprijs † transport- en voederkosten, en moet de merrie 6 jaren achtereen aan de remonte-aankoopcommissie vertoonen, zoo mogelijk met bijlopend zuigveulen. De merrie moet door een volbloed- of edelen halfbloedhengst worden gedekt, en worden de afstammelingen niet voor de fokkerij bestemd, dan moeten zij op hun 3de jaar aan de remontecommissie te koop worden aangeboden.

Waarschijnlijk door al te veel bezwarende voorwaarden, wordt van dezen maatregel weinig gebruik gemaakt. † Het

schijnt mij toe, dat op deze wijze voor billijken prijs door fokkers hier te lande uit de in Ierland aangekochte artilleriepaarden goede fokmerries zouden kunnen uitgezocht worden. Maakten de fokkers hun verlangen hiervoor kenbaar, dan zouden de paarden met die bestemming gekocht kunnen worden en op wat hooger drafactie en goede afstamming meer speciaal gelet kunnen worden.

Keizerlijke Marstall te Potsdam.

Na voorafgaande correspondentie had de Heer PLINZNER, Leibstallmeister des Keizers, mij uitgenoodigd de paarden des Keizers te Potsdam te komen zien, waaraan ik volgaarne gevolg heb gegeven. De Heer PLINZNER is belast met de dressuur, verzorging enz. van alle rijpaarden, zoowel te Potsdam als te Berlijn; tot het vorige jaar was met de rijpaarden te Berlijn een Majoor belast. De Oberstallmeister, Graaf WEDELL, heeft het toezicht over alle paarden, totaal \pm 300 (rij- en tuigpaarden).

De stallen zelf zijn ruim en practisch ingericht.

De Heer PLINZNER reed mij zelf een drietal paarden buiten voor, en vertoonde mij daarna in de binnenmanege nog eene klasse van 6 jonge paarden (één jaar in dressuur), en eene klasse van 6 afgerichte paarden. De paarden gingen bepaald zeer rustig en goed; het viel mij op, dat de jonge paarden bij zeer lage stelling met het hoofd, allen met het hoofd achter de loodlijn liepen, één zelfs bijna met den mond tegen de borst; de paarden waren echter goed aan den teugel, hadden goede beenzetting en kwamen van achteren goed mede. Ook van de afgerichte paarden zag ik bij geen enkel paard de hoofdstelling van het verzameld rijpaard; zij gingen niet hooger dan met den mond ter hoogte van het midden van den schouder. Toch waren die paarden zeer licht wendbaar, gingen allen met eene lichte aanleuning aan den teugel en goede rugwerking, een zeer korten verheven galop

en met lichte hulpen een balanceerdraf. Na dit gezien te hebben, geloof ik dat het beter is, dat wij niet trachten om voor onze artillerie-rijpaarden eene hoogere hoofdstelling dan de hiergenoemde (overeenkomende met die bij ons verzameld trekpaard) te verkrijgen.

De Heer PLINZNER zeide mij, dat hij zeer veel succes had met zijn bijbrengen der paarden en bewerking van de achterhand in opgewekten stap met als 't ware drafachtige passen der achterbeenen (hij bespreekt dit o. a. op bl. 48 van zijn laatste werk. »Wie ist die Beizäumung des Pferdes zu erhalten,» de 2 daarin voorkomende moment photographiën stellen den Heer PLINZNER voor).

Op mijne vraag, of het voor onze weinig geoeffende ruiters geen gevaarlijk werk was, en licht den stap der paarden kon bederven, antwoordde hij, dat hij het tegenovergestelde dacht, dat het juist het verkrijgen van een ruimen stap zeer bevorderde.

Zijne resultaten met volstrekt niet uitstekend materiaal zijn ongetwijfeld zeer groot; men vergete echter niet, dat hij met een tiental door hem zelf opgeleide, zeer goede ruiters 2 jaar dressuur voor zijne paarden rekest; aan zijne ruiters kan hij het overlaten, dat elk geheel individueel in den *gang en het tempo*, dat zijn paard het best past, geleidelijk voortwerkt. Commando's hoort men dan ook niet, alleen het van hand veranderen wordt aangegeven.

Waar men, zooals bij ons, zeer weinig goed bruikbare remonteberijders heeft en groote klassen, moet men wel de geheele klasse in denzelfden gang en hetzelfde tempo laten rijden, en zal men zich steeds met veel bescheidener eischen moeten tevreden stellen.

*Tentoonstelling van de Deutsche Landwirtschaftliche
Gesellschaft te Berlijn van 6 -11 Juni*

Voor 10 jaar werd de groote Deutsche Landbouwuatschappij die nu reeds ruim 10,000 leden telt, opgericht met het doel

werkzaam te zijn voor de belangen van den landbouw in geheel Duitschland en jaarlijks eene groote nationale tentoonstelling te houden. Dit jaar had deze van 6—11 Juni plaats in het Zuid-Oosten van Berlijn in het Trepowerpark, eene uitstekende gelegenheid met groote grasvlakten en mooi hout. Zij werd geopend door den voorzitter, Prins Heinrich van Pruisen.

Ongelukkig werkte het weêr het succes der tentoonstelling sterk tegen; dag op dag regen, waardoor het terrein de paar laatste dagen hier en daar op een modderpoel begon te gelijken. Hoe groot de belangstelling in Duitschland is voor alles wat landbouwzaken betreft, blijkt uit het enorme bezoek van de tentoonstelling; niettegenstaande het zeer ongunstige weêr, en het ver afgelegen tentoonstellingsterrein (20 minuten sporen van het midden der stad) bezochten haar op Zaterdag 9 Juni ruim 38000 en op Zondag 10 Juni ruim 51000 betalende personen, de andere dagen was het minder, maar toch nog een onverwacht groot getal.

Wat de afdeeling paarden aangaat, zoo was het fokmateriaal hoofdzak, en waren daarvoor aan premiën ruim 30000 Mark uitgelooft, terwijl voor de gebruikspaarden (concours voor rij- en tuigpaarden) alleen medailles waren te verkrijgen. Dit concours van gebruikspaarden kan buiten beschouwing worden gelaten, daar behalve een 30 paarden van een paardenhandelaar, die volstrekt niet uitblonken, bijna geen paarden waren ingeschreven. Des te belangrijker was echter het ingezonden fokmateriaal ten getale van ruim 500 paarden. Deze waren verdeeld in 2 hoofdgroepen: *a*; edel, warmbloedslag tot gebruik in snelle gangen, *b*: zwaar koudbloedslag.

Groep a was weder verdeeld in *c*: licht rij- en wagenslag, en *d*: zwaar rij- en wagenslag, welke beide categorieën weer in klassen voor hengsten en merries van verschillenden leeftijd waren gesplitst, *Groep b* was nog verdeeld in *e*: Belgisch-Fransch slag en *f*: alle overige zware werkpaarden (Sleeswijksche,

Norsche, Clydesdaler, Shires, Suffolks, Denen enz.) welke beiden ook weer in verschillende klassen waren gesplitst.

Verder waren door het Ministerie van Oorlog ingezonden 16 remontepaarden uit de remonte-depots, 24 afgerichte rijpaarden, en een met 6 paarden bespannen stuk van eene rijdende batterij, en door het Ministerie van Landbouw, 4 driejarige hengsten uit het Landgestüt Celle, in Hannover van particulieren aangekocht, 5 idem, uit het Landgestüt te Gudwallen, aangekocht in Oost-Pruisen, en 4 koudbloedhengsten uit het Landgestüt te Wickrath, aangekocht in de Rijnprovincie.

Uit het tentoongestelde uit bijna alle deelen van Duitschland zoowel van de edele paarden als van de zware werkpaarden, bleek hoe systematisch de laatste jaren in Duitschland, de paardenfokkerij plaats heeft.

De paarden waren geplaatst in goede, overdekte, houten stallen met boxen en standplaatsen. Op het gras voor de tribunes was een groote afgeheinde ring (\pm 60 M. lang en 25 M. breed) en daarnaast een paar kleinere; allen voor het voortbrengen en het keuren van de paarden; in den kleinen ring werden de collecties reeds bij elkaar gesteld, die daarna in den grooten ring voor het publiek voorgebracht werden. Het keuren was den 2den dag 's morgens geheel afgeloopen men begon daarmede reeds 's morgens om 7 uur: het geschiedde zeer kalm, zonder eenig opmonstern, zoodat men de natuurlijke gangen goed kon beoordeelen, door 2 keurmeesters met een derden als reserve; nooit mocht er een zweep meêgebracht worden in den ring, en alleen indien een paard in 't geheel niet wilde loopen, mocht het wat aangejaagd worden. Dit kwam trouwens bijna niet voor, daar blijkbaar paarden en geleiders te huis goed geoefend waren in het monstern. De Oost-Pruisische en Holsteinsche knechts waren werkelijk meesters in hun vak. Voor gemakkelijk overzicht had elke vereeniging of groot fokker, die meerdere paarden

had ingezonden, den geleiders een kenmerkend pak of sjerp en band om de pet van bepaalde kleuren aangedaan.

Op den adem werd niet anders gekeurd dan door aan de de hand monsteren, dit was dus zeer onvoldoende.

Een vrij groot aantal militairen was de keuringscommissie behulpzaam en traden ook als geleiders van paarden en rund-vee in den ring op, wanneer geheele collecties moesten vorgebracht worden, waarvoor de inzenders geen personeel genoeg hadden; dit laatste geschiedde dagelijks gedurende enkele uren alsook het voorrijden der afgerichte troepenpaarden en het aangespannen stuk.

De conditie der tentoongestelde paarden was zeer goed; doordat in de voorwaarden der keuringen er op was gewezen, dat opgemeste paarden ongunstig zouden beoordeeld worden, zag men die ook in 't geheel niet.

Van de categorie *a*: edel, warmbloedslag tot gebruik in snelle gangen, zullen wij alleen de inzendingen uit Holstein, Hannover en Oldenburg meer uitgebreid beschouwen, zijnde die voor het grootste gedeelte van ons land van het meeste belang, daar in die streken een sterk edel tuigpaard gefokt wordt, dat voor zoover de beide eerste landstreken betreft somtijds ook nog geschikt is als rijpaard voor zwaar gewicht. Wel waren de groote inzendingen uit Oost-Pruisen zeer belangrijk, maar zelfs in het zwaardere slag miste men door de sterke kruising met volbloed de knieactie, die voor ons handelspaard bepaald noodzakelijk is. De inzendingen uit West-Pruisen, Brandenburg en Pommeren, waar de laatste jaren veel fokmateriaal uit Holstein wordt ingevoerd, getuigden van de ernstige pogingen, die men aldaar in het werk stelt, om het paardenras te verbeteren. In het zuidwesten van Holstein en Hannover legt men zich speciaal toe op het fokken van een edel, krachtig tuigpaard met sterke beenen en ruime gangen, dat zoo mogelijk tegelijk in zich de eigen-

schappen van een zwaar rijpaard vereenigt; in Oldenburg fokt men in hoofdzaak (alleen tuigpaarden) in dezelfde richting; door bodem en opvoeding zijn die paarden echter minder edel en weeker. Waar in Holstein en Hannover aan inschrijving in de stamboeken de grootste zorg wordt besteed en men streng toeziet, dat met opgaaf van afstamming geen bedrog kan gepleegd worden, is het in Oldenburg volstrekt geene uitzondering, dat men bij aankoop van veulens mag kiezen uit de verschillende geboortebewijzen, zoodat men weinig of niets aan de opgegeven afstamming van het jonge fokmateriaal kan hechten. Gelukkig is sedert een paar jaar hierin verbetering gekomen. Ook moet men het toejuichen, dat sedert dit jaar de hengsten bij de verplichte keuring streng op cornage worden onderzocht, wat hoog noodig was, daar dit gebrek in Oldenburg veelvuldig voorkomt.

Te Rodenkirchen is voor dit onderzoek een groot steenen gebouw (zoogenaamde Longirhalle) gesticht.

De Holsteinsche paarden hadden van de paarden uit de 3 genoemde streken op de wereldtentoonstelling te Chicago verreweg het meeste succes. Ook nu te Berlijn verwierven zij wederom de meeste premies en onderscheidingen: 81 tentoongestelde paarden toch kregen niet minder dan 46 prijzen en aanbevelingen; waaronder 4 siegerprijzen (het beste paard in eenige klassen te zamen) 15 eerste, 12 tweede, 4 derde, 4 vierde prijzen en 7 aanbevelingen.

Voor kruising met ons Nederlandsch paard (behalve het zware werkpaard) geloof ik dat het Holsteinsche paard zich beter eigent dan het Hannoversche (dat in model veel overeenkomst er mede heeft, wellicht nog meer constantheid heeft maar door veel kruising met volbloed wat minder hooge knieactie) en veel beter dan het tegenwoordige Oldenburgsche paard, dat te week en over het algemeen ook te groot is. Eene reis in Juli naar Holstein en in Augustus naar

Oldenburg gemaakt tot aankoop van fokmateriaal voor de provincie Groningen, heeft mij nog meer in deze meening versterkt. Toch moet ik erkennen, dat ik nog nooit zulk eene goede collectie van 30 Oldenburgsche paarden bij elkaar gezien heb, als hier te Berlijn. Wijselijk had men de zeer groote, zware paarden thuis gelaten en het edelste middelslag gezonden. Toch gaven vooral de beenen een veel weeker indruk dan die van de Holsteinsche en Hannoversche paarden en dit gebrek zal, vrees ik, voortdurend blijven bestaan, al kan men van de sedert 2 jaar ingevoerde harddraverijen van fokmateriaal eenige verbetering verwachten. De zware kleibodem, waarop de jonge paarden zonder eenigen arbeid (men heeft er bijna geen bouwland, het grootste gedeelte is weiland) worden groot gebracht, zal wel steeds zijn nadeeligen invloed op de deugdzaamheid der paarden doen gelden.

De 81 tentoongestelde Holsteinsche paarden waren allen geboren in het gebied van de Vereeniging ter bevordering der paardenfokkerij in de Holsteinsche Marschen, behoorden aan leden dezer vereeniging en waren door het bestuur uitgezocht. Alle driejarige en oudere hengsten en merries waren door de Rijks- en vereenigingskeuringscommissiën voor fokpaarden geschikt verklaard en in het Holsteinsche stamboek ingeschreven; de jongere waren afkomstig van goedgekeurde en ingeschreven ouders.

Deze groote collectie uit Holstein vertegenwoordigde bijna geheel een zelfde type, een zeer edel tuigpaard (sommigen ook zwaar rijpaard) met zeer ruime gemakkelijke gangen en vrij veel knieactie. De 2 collecties (elk van 6 paarden) 3 jarige paarden, die mededongen als aanstaande remonte-paarden en daags na de tentoonstelling aan de remontecommissie te koop moesten aangeboden worden, munten ook bepaald uit; gemiddeld is daarvoor ruim 1200 Mark betaald. Verreweg de meeste en de beste artilleriepaarden worden in Holstein en Hannover gekocht, totaal \pm 1200; prijzen

van 1000—1500 Mark zijn daar volstrekt geen uitzonderingen.

In Hannover speelt het Landgestüt Celle met zijn 235 staatshengsten (waarvan 17 volbloed) die meer dan 12000 merries dekken, een hoofdrol. In de Regierungsbezirke Lüneburg en Stade wordt verreweg het meest gefokt en ook ongeveer het soort wat voor ons land zou passen (iets meer knieactie is gewenscht); in het eerste zijn alleen 70, in het laatste 120 staatshengsten uit Celle gestationneerd; in Oost-Friesland (district Aurich) 7 in Oldenburg (als niet behoorende tot het koninkrijk Pruisen) geen. In de Holsteinsche Marschen, die zich uitstrekken van Wedel bij Hamburg in het zuiden, tot de monden van de Eider in het Noorden (dus de Zuidwestkust van Holstein) fokt men bijna geheel met hengsten van particulieren en vereenigingen. Het fokken wordt zeer systematisch bedreven. Behalve de voorgeschreven verplichte rijkshengstenkeuring heeft men er nog merriekeuringen, keuringen voor jonge hengsten en merries voor aanhoudingspremiën, en keuringen voor het stamboek, waarvan dit jaar de 3de aflevering met No. 4140 als laatst ingeschreven paard is verschenen. Men is niet van plan het stamboek ooit te sluiten, zooals dat voor volbloed, hackneys enz., steeds zal elk paard op zijn 3de jaar gekeurd moeten worden voor opname; alleen bij uitvoer naar het buitenland kan bij uitzondering een paard jonger opgenomen worden; men heeft dit bepaald met het oog op den handel met Amerika, waar men zeer sterk aan deze stamboekbewijzen hecht.

Behalve de genoemde groote Vereeniging in de Holsteiner Marschen bestaat er nog eene onder-vereeniging tot aanhouding der beste hengsten; die vereeniging krijgt jaarlijks 2000 Mark subsidie van den Staat en koopt verder uit eigen midelen enkele uitstekende hengstveulens, jaarlingen of 2 jarigen, fokt die op en stationneert ze later als dekhengsten; voor de allerbeste hengstveulens wordt 500—1000 Mark be-

taald, voor dezelfde kwaliteit eenjarige hengsten 1000—1500 Mark. Het bestuur sprak als zijne meening uit, dat uit 10 beste hengstveulens in Holstein 5 goede dekhengsten groeien; als dat waar is, dan zijn de prijzen der veulens en jaarlingen niet te hoog. Voor de provincie Groningen zullen dit jaar voor het eerst in Holstein een drietal hengstveulens of jaarlingen worden gekocht, om later publiek geveild te worden; brengen zij voldoende op, dan zou men er nog meer kunnen koopen.

Alle fokmerries worden in Holstein voor het landbouwwerk of het rijtuig gebruikt, terwijl de veulens op hun 2½de jaar ook beginnen lichten veldarbeid mede te doen; uit deze goede opvoeding, gepaard met strenge keuze van edel fokmateriaal verklaart men de constantheid, die men in een betrekkelijk kort tijdsverloop in dit ras heeft verkregen.

Jammer dat de keuringen op cornage nog alleen in twijfelachtige gevallen plaats hebben; het schijnt dat dit gebrek er bijna niet voorkomt. Toch zeide mij de actieve en bekwame president van het bestuur, de Heer G. AHSBAHS, dat ook daaromtrent spoedig wel bepalingen gemaakt zouden worden. Het genoemde bestuur regelt niet alleen de geheele fokrichting, maar heeft zich ook gevormd tot permanent bureau voor verkoop van fok- en gebruiksmateriaal. Richt men zich tot hen, dan wordt steeds van te voren nagegaan waar het gewenschte te koop is, en gaat desgevraagd een lid van het bestuur mede, om alle mogelijke inlichtingen omtrent afstamming enz. te geven; commissieloon of reiskosten worden daarvoor nooit in rekening gebracht.

Ten einde het jongere geslacht nog meer tot bekwame paardenmensen te vormen, is te Elmshorn (een uur sporens ten Noorden van Hamburg) een Fahr- und Reit-schule met stallen in aanbouw; deze inrichting kost ongeveer 90000 Mark, waarvan de stad Elmshorn de helft heeft bijgedragen, terwijl de rest door leden is bijeengebracht.

Het doel is het geven van een driemaandelijkschen cursus aan zoons van leden, in het paard- en van den bokrijden, in paardenkennis en verzorging van paarden. Tevens wordt het een verkoopplaats voor paarden van leden, die voor 1½ Mark per dag, fourage er onder begrepen, er hun paarden kunnen heen zenden, om daar aangereden te worden onder den zadel en in het tuig. De leerlingen wonen in de stad, maar moeten zelf de geheele verzorging der paarden op zich nemen, zoodat men met een minimum van stalknechten meent te kunnen volstaan. Een paar geschikte Instructeurs (stallmeister) is ongeveer alles wat men aan personeel denkt noodig te hebben, daar het bestuur van de vereeniging de geheele leiding op zich neemt.

De president, de Heer G. AHSBAHS, is door eigen jarenlange ondervinding een groot voorstander van de behandeling van ziekten en kreupelheden bij paarden zonder andere geneesmiddelen dan zuiver water tot opwekking van vochtige warmte door vochtige linnen zwachtels met wol overdekt, in de meeste gevallen gepaard aan massage. Na deze zogenaamde „Näturgemässe Heilung ohne Anwendung von Arznei" bij verwondingen of kreupelheden bij mijn eigen paarden sedert 8 jaar steeds te hebben toegepast, geloof ik er ook onvoorwaardelijk aan. Deze geneesmethode nu zal ook aan die nieuwe inrichting te Elmshorn worden toegepast en daardoor zeker nog grooter toekomst krijgen dan zij nu al had.

Na al het hier aangevoerde vermeen ik, dat mocht men in ons land tot aankoop van staatshengsten overgaan men in de eerste plaats aan Holstein zal moeten denken, om aldaar te trachten 1ste klasse fokmateriaal te koopen.—

Ook onder de + 100 paarden van zwaar koudbloedslag, zooals bij ons in een deel van Zeeland en in Limburg worden gefokt, waren op de tentoonstelling zeer schoone exem-

plaren, die aantoonde, dat ook in deze richting Duitschland reeds in zijn eigen behoefte kan voorzien.

Voor de remonte paarden uit de depots had men natuurlijk goede uitgezocht; zij werden door militairen aan de hand in stap en in draf voorgebracht. De 24 paarden van verschillende Garde cavalerieregimenten werden uitstekend voorgesreden, en werden, zoowel als de bespanning rijdende artillerie, dagelijks luide toegejuicht. De cavaleriepaarden gingen in stap, draf en galop in colonne en afzonderlijk rijdende, zeer kalm in een goed tempo en waren ook na het uitstrekken van den galop zeer gemakkelijk te pareeren. Het moesten nog niet geheel afgerichte paarden voorstellen, ook werd één er van nog op trens gereden; het bevreedde mij echter, dat de meesten ouder dan 6 jaar waren, enkelen zelfs 9 en 10 jaar.

Uit vorenstaande korte beschrijving blijkt voldoende dat deze tentoonstelling zeer leerzaam was voor een ieder, die in de paardenfokkerij belang stelt, en † dat het zeer nuttig is, wanneer velen onzer fokkers en personen, die zich ambts-halve met onze paardenfokkerij moeten bemoeien, de tentoonstellingen der Deutsche Landwirtschaftliche Gesellschaft bezoeken. De negende tentoonstelling wordt in het volgende jaar te Keulen gehouden, zoodat de afstand dan weinig bezwaar oplevert; voor het jaar 1894—1895 is de Prins von WIED tot voorzitter van de vereeniging benoemd.

† Dit jaar heeft zich te 's Gravenhage eene vereeniging gevormd tot bevordering van de paardenfokkerij in het geheele land, met het plan jaarlijks eene internationale tentoonstelling van fokmateriaal en gebruikspaarden te houden te Scheveningen; door onvoldoenden tijd van voorbereiding kon in 1894 daarmede nog niet begonnen worden. Het is te hopen, dat 't volgende jaar de eerste tentoonstelling zal plaats hebben, ruim gesubsidiëerd door de regeering boven de f 40,000 die nu reeds jaarlijks tot bevordering van de paardenfokkerij

worden gegeven en die hoog noodig zijn. Wanneer dan alle provinciën eene collectie van hare beste paarden wilden inzenden, dan zou men misschien uit die betrekkelijk weinige exemplaren nog geen getrouw beeld krijgen van den toestand der paardenfokkerij, maar men zou toch kunnen nagaan in welke richting men wenscht te fokken. Ook zou er veel leering zijn te trekken uit de vergelijking van ons paardenras met dat in andere landen en zou men tevens gelegenheid hebben goed buitenlandsch fokmateriaal aan te koopen.

Schiermonnikoog.

† Op de tentoonstelling te Berlijn maakte ik kennis met den tegenwoordigen eigenaar van het eiland Schiermonnikoog, een zekeren Graaf BERNSTORFF, die te Wehningen in het district Lüneburg woont, en aldaar voorzitter is van de Landbouwmaatschappij.

Graaf BERNSTORFF was te Berlijn keurmeester in de afdeling paarden, en laat zich in zijn district zeer veel aan de paardenfokkerij gelegen liggen. Hij vroeg mijne meening of hij op Schiermonnikoog paarden zou gaan opfokken voor onze remonte, of jonge hengsten opbrengen tot dekhengsten. Veel merries naar het eiland overbrengen om zelf te fokken, was zijn plan niet; op zijn landgoed te Wehningen fokt hij ook niet meer dan hij noodig heeft voor eigen gebruik en voor zijn landbouwbedrijf. Hij koopt echter vele veulens, en weidt jaarlijks nog een 100 tal veulens van anderen. Tot mijn leedwezen kon ik door gebrek aan tijd geen gevolg geven aan zijne uitnoodiging om te Wehningen de jonge paarden te komen zien.

Op Schiermonnikoog is een vruchtbare strook, ongeveer even groot als men die op Ameland vindt, zeer waarschijnlijk geschikt voor het opvoeden van een sterk ras paarden. Op dit oogenblik zijn er zeer weinig paarden, en die er zijn, nog van zeer inférieure kwaliteit.

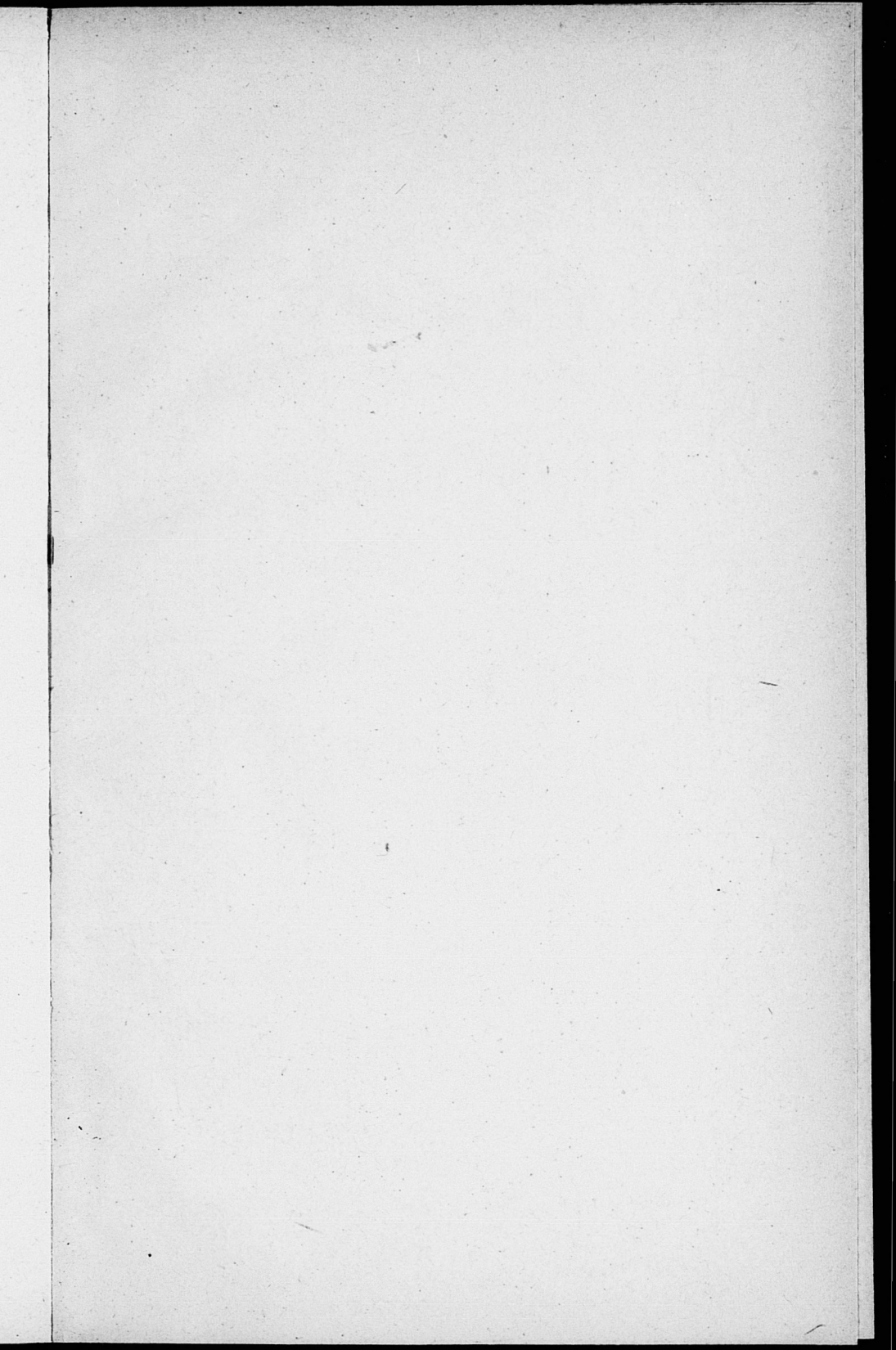
C 67884

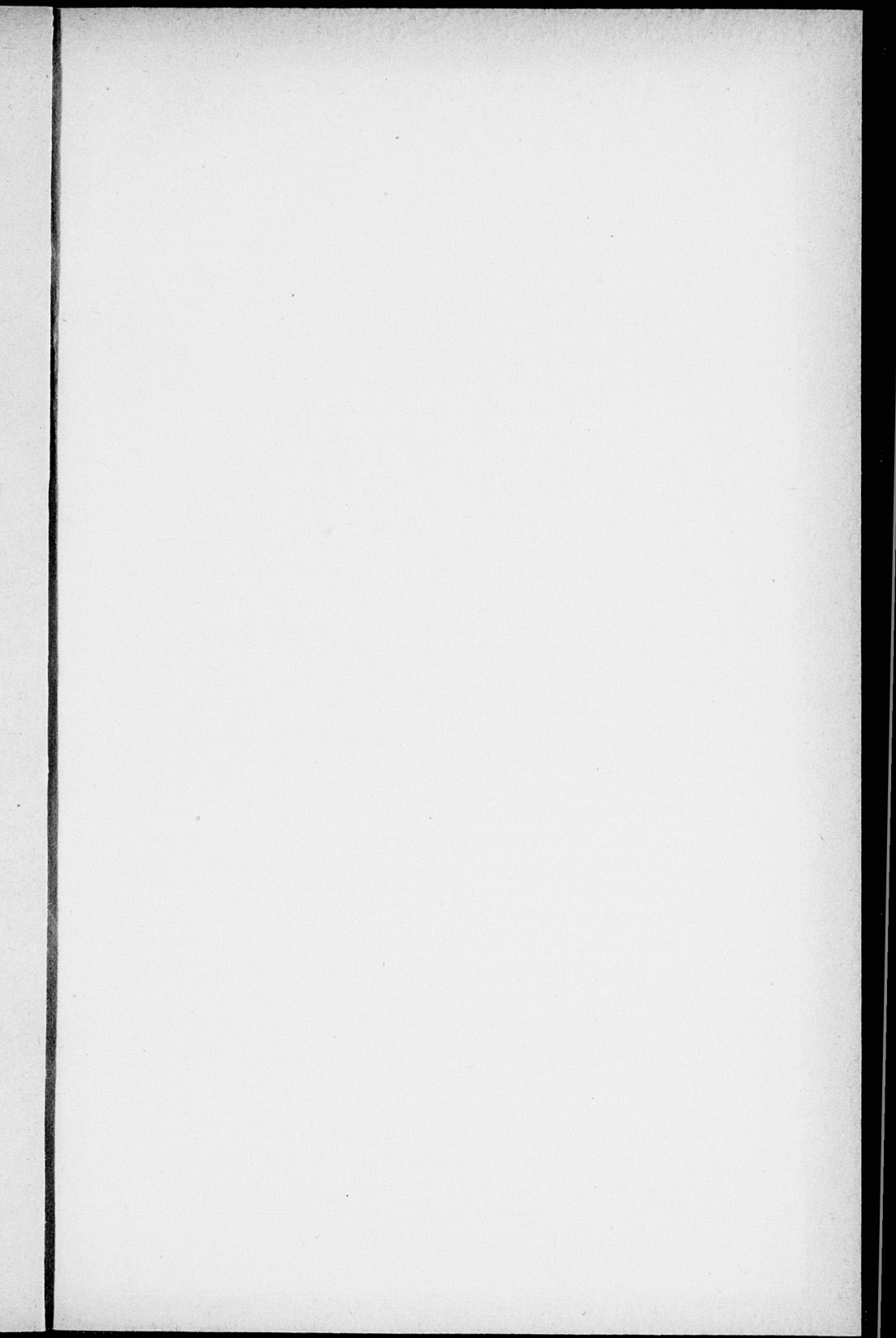
Mocht Graaf BERNSTORFF zijne plannen tot het brengen van beste jonge hengstveulens op Schiermonnikoog, ten uitvoer brengen, dan zouden wellicht over 3 jaar op dit eiland goede dekhengsten, geschikt voor een groot deel van ons land, kunnen gekocht worden.

Hoewel de duur van mijn verlof wat kort was, om sommige zaken meer in bijzonderheden na te gaan, zoo werd ik toch in de gelegenheid gesteld meer ondervinding vooral op paardengebied op te doen en zulks zoowel ten gevolge van de aanbeveling mij van regeeringswege bij de Deutsche regeering verstrekt, als door de zeer groote welwillendheid, waarmede Harer Majesteits Gezant te Berlijn mijn studiereis heeft voorbereid en de groote moeite, die hij zich gegeven heeft, om die reis zoo nuttig mogelijk te doen zijn.

's Gravenhage, 27 Juni 1894.

PUNT.

22